

EXCM. AJUNTAMENT DE SANT ANTONI DE PORTMANY

**CATÀLEG DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI DEL
MUNICIPI DE SANT ANTONI DE PORTMANY**

MEMÒRIA I NORMES

DOCUMENT D'APROBACIÓ INICIAL

EQUIP REDACTOR

Direcció general de l'equip:

José Mª Mayol Comas
Antonio Ramis Ramos
ARQUITECTES

Redactors:

Ángeles Martín Parrilla
ARQUEÒLOGA
Inès Vidal Farré
ARQUITECTA

Sant Antoni de Portmany, desembre de 2014

MEMÒRIA I NORMES

CONSIDERACIONS PRÈVIES

L'objectiu de les fitxes del catàleg és donar una figura de protecció als elements que s'han considerat d'interès patrimonial, etnològic o arqueològic dins del municipi de Sant Antoni, a cadascuna de les fitxes es presenta l'estat en el que es troben els elements en el moment de la realització del treball de camp i documentació. El seu contingut ha tractat de ser el més exhaustiu possible dins de les limitacions que a vegades s'han trobat per accedir a edificis o a determinats llocs on es situaven els elements susceptibles de catalogació.

Per aquesta raó la informació que consta en la fitxa és una primera aproximació al coneixement dels elements catalogats, que pot presentar algun error o omisió derivats d'una primera apreciació visual dels elements als que s'ha tingut accés, unit a la urgència en la realització d'un treball d'aquest abast. Per això la seua funció ha d'entendre's com una base per a una documentació més exhaustiva a desenvolupar en cada cas concret, prèviament o simultània a la programació d'una intervenció que pugui afectar als elements catalogats, i que complementi les parts no descrites en la fitxa per manca d'accessibilitat immediata.

La fitxa del catàleg no pot substituir una investigació més profunda i rigorosa prèvia a qualsevol intervenció, i encara que es donen unes directrius particulars d'actuació, tampoc poden substituir una normativa adequada ni la corresponent a la legislació i a la disciplina urbanística. Per tant se ha de considerar cada cas concret i avaluar les restriccions i necessitats que s'ajustin a cada context tenint en consideració la legislació i normativa aplicable.

Al catàleg s'han incorporat un total de 501 fitxes corresponents als següents tipus d'elements catalogats:

- BÉNS D'INTERÈS CULTURAL (BIC) : 14 FITXES
- BÉNS CATALOGATS (BC) : 6 FITXES
- ESGLÉSIES DEL MUNICIPI : 4 FITXES
- CASES PAGESES : 273 FITXES
- MOLINS FARINERS : 10 FITXES
- MOLINS AIGUADERS : 12 FITXES
- POUS I FONTS : 41 FITXES
- ELEMENTS ETNOLÒGICS : 2 FITXES
- JACIMENTS ARQUEOLÒGICS : 139 FITXES

La documentació i redacció de les fitxes del catàleg es va encarregar a Ángeles Martín Parrilla, arqueòloga, i a Inès Vidal Farré, arquitecta. També han col·laborat Francisca Riera Escandell, historiadora, que ha desenvolupat feines de documentació històrica de les cases pageses i dels elements del patrimoni hidràulic, i en el treball de camp han participat Josep Torres Costa, arqueòleg i Javier Aragoneses Martín, estudiant d'arqueologia.

Donades les limitacions sobretot de temps per a la realització d'un treball d'aquest abast, al llarg d'un any ha estat possible documentar aquests 501 elements, però encara hi ha en el municipi elements susceptibles de catalogació, pel que fa a cases pageses i elements etnològics com forns de calç i de pega, sitges, camins històrics, formacions geològiques i possiblement restes arqueològiques. Són tants els que encara es conserven en el municipi que la tasca de documentació es feria interminable. Per tant les fitxes del catàleg en el seu conjunt no es poden considerar com un document tancat, si no que haurien de poder-se anar ampliant-se i completant-se segons es presenten projectes d'intervenció que puguin afectar un element etnològic no catalogat o fins i tot un terreny, tenint com a referència la fotografia aèria del vol de 1956. En aquest sentit caldria que les institucions locals tinguessin en compte aquestes consideracions i adquirissin el compromís de realitzar una supervisió acurada de cada projecte d'intervenció sol·licitant per sistema estudis previs arquitectònics i d'incidència arqueològica, abans d'atorgar les llicències municipals d'obra.

En les fitxes consten elements afectats per figures de protecció contemplades a la normativa com són els Conjunts Històrics i elements declarats Bé d'Interès Cultural (BIC) o Béns Catalogats (BC). També s'han incorporat elements presents en inventaris i relacions de béns etnològics i patrimonials prèviament existents,

elaborats o promoguts generalment per l'administració insular. En tots aquests casos dels que ja es comptava amb una documentació de partida, s'ha fet una revisió del seu estat actual de conservació i les dades de localització com són les coordenades UTM, que totes han estat actualitzades segons el sistema *Datum ETRS89*.

LES FONTS DE INFORMACIÓ

Les fonts d'informació utilitzades per a la catalogació dels elements que consten en les fitxes del catàleg han estat; la documentació proporcionada per l'administració insular, les dades obtingudes de la consulta de la bibliografia local i la informació verbal. També cal considerar que el desenvolupament del treball de camp en alguns casos ha derivat en la trobada d'algun element etnològic, de restes arqueològiques, i sobretot de cases pageses que també s'han inclòs en el catàleg.

El material de partida bàsic va ser la documentació que consta en el departament de Patrimoni del Consell Insular d'Eivissa. Una bona part de la informació relativa als Conjunts Històrics i elements declarats Bé d'Interès Cultural (BIC) o Béns Catalogats (BC), s'ha obtingut a través de la consulta dels expedients corresponents o de la bibliografia elaborada per aquesta institució editada a l'any 2007. El departament de Patrimoni també va promoure una sèrie d'inventaris de béns patrimonials de diversa tipologia que engloben cases pageses i elements del patrimoni hidràulic com són pous, molins aiguaders i fariners. Les Cartes Arqueològiques, elaborades per iniciativa de la Conselleria de Cultura del Govern Balear, també han estat facilitades per l'administració insular.

La consulta de la bibliografia local també va constituir una important font de informació i de documentació que també es va afegir a la part corresponent de les fitxes. En aquest sentit ha set de gran utilitat la publicació promoguda pel Consell Insular dels inventaris dels pous i fonts relatius al patrimoni hidràulic, que realitzà J.J. Serra Rodríguez i es publicà el 2005. Els estudis de J. Marí Cardona, les descripcions de l'Arxiduc Lluís Salvador, la guia d'arquitectura d'Elias Torres, entre d'altres han estat bàsics per al reconeixement i catalogació d'edificis i elements etnològics. Al final de la memòria s'adjunta la relació de la bibliografia utilitzada i citada en les fitxes.

ELS BÉNS D'INTERÈS CULTURAL

S'han considerat de manera individualitzada els Conjunts Històrics declarats corresponents a Sant Rafel, Santa Agnès i Sant Mateu que estableix un radi de 250 m des del centre de l'església, tractant-se en cada fitxa en el seu conjunt incloent les edificacions, elements etnològics, arqueològics i paisatgístics compreses en aquest radi i que conformen aquest Conjunt d'interès patrimonial, que ve a protegir l'entorn de les esglésies, element principal i centralitzador del nucli declarat.

L'estudi dels edificis de les esglésies, d'altra banda, es presenta individualment en les fitxes.

ARQUITECTURA TRADICIONAL: CASES PAGESES

El criteri seguit per l'elecció dels elements catalogats a la categoria d'arquitectura i particularment a l'arquitectura rural es descriu a continuació.

El punt de partida pel qual es comença a configurar el catàleg són les edificacions compreses al radi de 250 m des del centre de les esglésies de Sant Mateu, Sant Rafel i Santa Agnès. Igualment es va prendre com referència l'Inventari de cases pageses promogut pel Consell d'Eivissa, treball inèdit, iniciat per n'Antoni Ferrer Abárzuza l'any 1996 i ampliat amb posterioritat per l'Arxiu Popular de Cultura l'any 2000.

En començar els treballs de camps tot seguint les traces dels assentaments de Sant Mateu i Santa Agnès es van trobar nombroses cases d'altíssim interès i elevat grau de conservació, així com les relacions geogràfiques i antropològiques que resultaven de la interacció amb les seves veïnes, pel qual es va canviar el criteri de catalogar les cases inventariades per un criteri d'escombrar el territori, atès que aquesta era la manera de descobrir nous edificis interessants i dignes de protecció.

La proposta consistiria a continuar el catàleg fins recollir la totalitat d'edificis existents al 1956, al menys al

àmbit rural, al casc antic de Sant Antoni el seu interès és més discutible. Es podria donar així mateix protecció a les cases ja inventariades sense necessitat de revisitar-les (tot i que algunes han sofert modificacions molt significatives que les han malmès).

Es considera doncs, aquesta primera entrega del catàleg, que hauria de ser ampliada. La gran quantitat d'edificis de molt interès al llarg del municipi de Sant Antoni i l'escassetat de temps i mitjans no ha fet possible un major nombre d'habitatges catalogats.

EN RELACIÓ A LES FITXES DE EDIFICIS RELATIVES A LES CASES PAGESES

APARTAT 4: PROTECCIÓ/DIRECTRIUS DEL CATÀLEG

En aquest punt es pretén aclarir i interpretar alguns dels termes emprats a les fitxes per definir les intervencions possibles als bens catalogats.

1.- A l'apartat 4 de les fitxes d'arquitectura, on s'esmenten **intervencions preferents i admissibles**, cal recordar que no sempre el redactor de les fitxes ha pogut accedir a la totalitat del bé catalogat, pel qual no sempre ha estat possible determinar tots els elements a conservar o intervenir. Les directrius a tenir en compte són les següents:

1.1.- Es conservarà tot element anterior a 1956.

1.2.- Es conservarà o s'intentarà recuperar tot nivell topogràfic anterior a 1956, fugint de la tendència a rebaixar el sòl als voltants dels habitatges, que deixen d'estar encastats al terreny. Es procurarà recuperar en aquells habitatges on s'hagi excavat en terreny al voltant de la casa els nivells topogràfics originals.

1.3.- Els elements aliens a l'arquitectura tradicional, siguin de caire ornamental (balustres, arquets, teules col·locades de manera aliena a l'arquitectura tradicional...) siguin de caire tècnic (baixants de pluvials, antenes, cables i conductes, dipòsits d'aigua de fibrociment) s'adaptaran i/o s'eliminaran a fi de no desvirtuar la imatge original.

1.4.- Amb caràcter general s'inclourà l'entorn immediat i altres espais relatius a l'etnografia com part integrant de l'habitatge (eres, annexes de corrals o trulls o molins, feixes....)

2.- Al punt o apartat 4 de les fitxes d'arquitectura, on s'esmenten les **determinacions de protecció** segons l'element o part de l'edifici a protegir, s'entendrà per inalterable el següent:

2.1.- **Entorn:** S'entendrà que el que s'afecta no només és l'espai buit al voltant del edifici, i no només la topografia, sinó elements com vegetació especialment antiga (p.e. El tancó de figueres de moro de can Vedranell), roques o elements topogràfics (com les roques aflorants a molts dels habitatges al pla de Sant Mateu), com les feixes o els camps de cultiu, i els tancons. Quan s'esmenta que és inalterable, això no obsta per que al cas d'haver-se de dur una ampliació a l'edifici no es pugui excavar l'entorn per encastar un cos de l'ampliació al terreny, a la manera tradicional. El que es pretén quan es considera inalterable l'entorn és: conservar la totalitat d'elements etnogràfics associats a l'edifici, el nivell general de la topografia, i que al cas d'ampliacions aquestes no dupliquin l'edifici original desvirtuant-lo.

2.2.- **Composició volumètrica i estructura:** S'entendrà per composició volumètrica la disposició original de les estances i els volums (des de 1956). Quan es diu que la composició volumètrica és inalterable, es permet en tot cas l'adaptació de l'habitatge a les vigents condicions d'habitabilitat. Això vol dir que es permet la instal·lació de cambres de bany, preferiblement com annexes a la part posterior de l'habitatge i a ser possible fent que es distingeixin de l'edifici original. Igualment es permet l'ampliació per dotar de cuina moderna conservant l'antiga com espai sense us de cuina, però mantenint les característiques d'aquesta. En alguns casos l'adaptació a les condicions d'habitabilitat per dotació de bany no és possible per la complexa i singular disposició d'elements de façana (com al cas de Can Pereta, per exemple, a Sant Mateu, que compta amb una façana posterior molt característica amb un canaló de recollida d'aigua que la rodeja, el qual fa impossible adossar un cos a la façana sense desvirtuar-la), la cambra de bany s'adaptarà a alguna de les estances interiors.

S'entendrà per estructura el sistema de sustentació de l'edifici. Quan s'esmenta que és inalterable s'ha d'entendre que:

a) No s'ha de substituir si no és per causes de patologia constructiva.

b) Al cas d'haver-se de substituir es farà servir un sistema constructiu i estructural equivalent. No es podrà substituir un sistema estructural de bigueta de fusta de savina o de pi escairat per un sostre de bigueta de formigó o per llosa de formigó. Es procurarà substituir amb un sistema igual o equivalent. Sempre que sigui possible, si la patologia no està generalitzada, s'intervindrà puntualment (substituint les bigues malmeses, o la part d'entrebigat malmès). Igualment no es podran substituir murs de pedra per murs de bloc de formigó o altres sense previ estudi de les patologies i valoració per part del tècnic que atorga la llicència de les possibilitats de rehabilitació d'una estructura original sense que impliqui una demolició del edifici.

2.3.- Façanes: S'entendrà per inalterable quan es consideri que s'ha de mantenir la composició original del buits i elements de façana previs a 1956. Això inclou els revocs de morter de cal o de sorra de torrent. Podran substituir-se fusteries de fusta originals per altres equivalents, atès que s'ha pogut comprovar que el grau de conservació d'aquestes sol ser molt baix.

2.4.- Cobertes: S'entendrà per cobertes el darrer forjat de la casa i el seu sistema d'evacuació d'aigües pluvials.

Quan es considerin inalterables no es podrà augmentar la cota d'aquest forjat original ni al cas que s'hagués de substituir. Els sistemes d'impermeabilització hauran de ser respectuosos amb el medi ambient i permetent una certa transpiració de la coberta. Queden prohibides les teles asfàltiques i les làmines de PVC. Si el propietari no vol continuar amb el sistema tradicional de tancar les filtracions estacionalment amb argila blanca, s'admeten sistemes de rasella i remolinats de morter de ciment el grossor dels quals no suposi una càrrega excessiva que pugui castigar les bigues (que és la forma en que els pagesos eviten a dia d'avui els degots, sense gaire perjudici cap a les bigues de savina).

Als corrals i annexes que no alberguin trull o molí, o sequer, es podrà pujar la cota de cobertes a fi de fer-los habitables i fer possible el seu us actual.

2.5.- Interiors: La gran heterogeneïtat d'acabats i de sistemes constructius i les particularitats artesanals dels interiors queden incloses aquí.

Es preservaran els paviments i acabats interiors, inclús elements etnogràfics de poca dimensió, com la pedra de picar espart, que es troba a qualssevol lloc de la casa, la pica de fer lleixiu, tinells, escales, arrambadors, pilars i capitells originals, sequers, portes i llindes originals, bancs d'obra a cuines o porxos, fornacles i armaris empotrats, fornells a terra de les cuines, armaris gerrers i altres elements de mobiliari originals.

Atès que la distribució dels interiors va íntimament lligada a la disposició d'estances i aquesta a l'estructura quan es consideri inalterable es protegiran els elements originals abans esmentats sense que es pugui prohibir obertures de comunicació entre estances que permetin o facilitin l'adaptació de l'habitatge a un us acord amb les condicions d'habitabilitat actual i a una vida contemporània.

La finalitat de les fitxes i del catàleg és no només la de protegir els bens catalogats, sinó, pel que fa als edificis, facilitar la seva adaptació a les condicions d'us actuals per fer possible el seu us i ocupació. No es tracta de deixar uns elements interessants des del punt de vista historiogràfic com imatges congelades d'altre temps, sinó permetre als seus propietaris una explotació d'aquests d'acord amb els temps d'avui. És per això que el tècnic que informi les llicències haurà d'estudiar cada cas curosament a fi de no perjudicar al propietari alhora que es conserva el patrimoni. L'aplicació de la normativa urbanística es podria complementar incentivant als propietaris de les cases catalogades a la restauració mitjançant ajudes econòmiques, descomptes en les contribucions municipals, etc.

PATRIMONI HIDRÀULIC I MOLINS

La informació bàsica part dels inventaris promoguts pel Consell Insular d'Eivissa, tasca que va desenvolupar Juan Josep Serra Rodríguez, finalitzada l'any 2003. El patrimoni hidràulic engloba tota una sèrie d'elements relacionats amb el món de l'aigua com són els molins aiguaders, els pous i les fonts. D'altra categoria també s'inventariaren els molins fariners de vent. Els grups d'elements inventariats són per tant els següents:

- Molins fariners
- Molins aiguaders
- Pous i fonts

Pel que fa als molins se'ls va assignar la mateixa numeració amb què s'identifiquen a l'inventari inèdit de 2003, únicament al nombre de fitxa es va fer la distinció amb la sigla "MF" davant el número per identificar els molins fariners i amb la sigla "MA" corresponents als molins aiguaders.

Únicament als molins fariners es va afegir un nou element que es tracta del molí d'en Miqueló (fitxa MF 23), situat al poble de Sant Agnès, dins de l'àrea que comprèn el BIC. Aquest molí, encara que és modern i es troba accionat per un motor, és representatiu d'una tipologia que es va introduir a mitjans del S. XX, presentant les seues parts elementals construïdes a la manera tradicional. Es per això que constitueix un element etnològic singular que va tenir una important significació en la organització de la producció i en l'economia de la comunitat del poble en el passat.

Respecte als molins aiguaders cal indicar que s'ha detectat un clar deteriori amb relació al seu estat de conservació des del seu inventari a l'any 2003 fins a l'actualitat. En poc més de deu anys la major part dels molins han perdut les parts aèries de la maquinaria com és el cas del molí de can Tura que va perdre l'arbre o de cas Beies que actualment es troba sense el rotor, que al 2003 es trobava en molt bon estat de conservació, i així en la majoria dels casos, trobant alguns que ja han desaparegut completament. Aquests són els molins de s'Hort d'en Benet i el de can Guillemó, que no es van incloure dins del catàleg per estar desapareguts, es tractaven de molins d'estructura més feble per no estar muntants en típica torre d'obra. L'exposició permanent a les condicions meteorològiques i medi ambientals, la manca d'ús i de manteniment incideixen negativament en la conservació d'aquests elements patrimonials. Únicament es conserven íntegres els molins de Vila Mercedes i el de ca na Maciana, amb algunes carències en quant al seu manteniment, per això hauria d'incentivar-se la seua restauració en tant que no implicaria un gran cost si es compara amb les necessitats d'altres molins, i fins i tot elaborar un pla Especial de Protecció d'aquests molins, i elevar la seua categoria de protecció, ja que com s'ha exposat, en general estan en vies de desaparició.

Els canvis en les formes de vida i en els mitjans de producció han fet que aquest elements únicament tinguin un valor etnològic i patrimonial, amb tot el cost que genera als seus propietaris el seu manteniment, unit a la manca d'artesans i de professionals amb experiència en la restauració d'aquests tipus d'elements. Per aquestes raons caldria que les administracions locals adquirissin el compromís de promoure i d'ajudar econòmicament als propietaris, mitjançant algun tipus de subvenció, per a incentivar la reparació i restauració dels molins, ja que actualment han perdut completament la seua funcionalitat i poden representar una carrega per al privat, i en definitiva es ja patrimoni de tots.

Amb relació als pous i fonts, els inventaris de 2003 es van publicar a l'any 2005, i encara que coincideix en gran mesura amb l'inventari inicial, aquesta no és absoluta. A més durant la realització del treball de camp s'han trobat pous que no consten en cap dels anteriors treballs, com el de can Tieta a Sant Rafel i el de s'Olivar a Sant Mateu. No es va incloure el pou des Coll a Sant Rafel, ja que es va enderrocar durant les obres de la carretera entre Eivissa i Sant Antoni realitzades entre el 2006 i el 2007. Els pous i les fonts són elements que es troben a tot arreu de l'illa i per això susceptibles de trobar nous elements no catalogats i que podrien anar-se afegint al Catàleg. Per aquests motius a les fitxes es va donar una nova numeració a aquests elements que s'identifiquen amb la lletra "P" i a continuació la diferenciació de la parròquia amb tres sigles i el nombre correlatiu.

Dins d'aquest grup es va incloure un tram de la conducció d'aigua del pou de can Mosson a Vila (fitxa P-RAF 15), que es tractava d'una canonada subterrània que arribava fins a la font de la Marina construïda al S. XVIII i que es va renovar el 1927. De la instal·lació encara romanen significatius elements al llarg de la seua trajectòria des del pou de can Mosson fins al polígon de Montecristo, que s'han considerat dignes de catalogació per la seua significació històrica i etnològica.

En general les fitxes dels molins i dels pous també s'inclouen altres elements de l'entorn com són sènies, safareigs, aljubs o altres trets característics dels voltants que també han de protegir-se per les seues reminiscències en la configuració del territori.

S'ha de puntualitzar el fet que s'han detectat errors cartogràfics i de localització als inventaris de partida. En algun cas la parròquia on es situen els béns patrimonials segons l'inventari és errònia segons els límits parroquials establerts a la cartografia oficial. En aquest Catàleg s'han efectuat les correccions pertinents, i per aquest motiu pot haver-hi diferències entre l'inventari original i la informació presentada Catàleg municipal.

ELEMENTS ETNOLÒGICS

Es tracten d'elements no protegits i que no es troben als inventaris promoguts per les administracions insular i autonòmica. Aquests elements patrimonials als quals es fa referència són béns de tipus etnològic, construccions sorgides del poble i realitzades de forma artesanal i tradicional que varen constituir elements bàsics per a la seva supervivència i economia que per tant formaren part important d'un estil de vida ja desaparegut. Dins d'aquest grup s'integren els forns de calç i de pega, i les sitges. Són molts els que encara es conserven tot arreu del municipi de Sant Antoni, sobretot forns de calç.

Les limitacions en el temps per a la realització del catàleg, la quantitat d'elements d'aquesta tipologia i l'amplia extensió del territori a prospectar ha impossibilitat fer una catalogació més ampla i a les fitxes tan sols es van registrar dos elements, però que en el futur haurien de ser ampliades i completades.

A les fitxes aquest tipus d'elements es diferencien amb la sigla "ET" seguit del número correlatiu, destacant el conjunt que encara es conserva a ses Marrades de Santa Agnès de Corona, on es troben representats tots aquests elements com a una mostra dels usos i de l'aprofitament dels recursos forestals bàsics per a la producció i l'economia de la població de l'illa i que han perdurat fins a l'actualitat conservant els trets tradicionals en el territori. Altre element destacat és el forn de pega d'en Francolí, també a Sant Agnès que presenta un estat de conservació excepcional.

JACIMENTS ARQUEOLÒGICS

En el cas dels jaciments arqueològics, la documentació de referència són les Cartes Arqueològiques elaborades pel Servei de Patrimoni de la Conselleria de Cultura del Govern Balear finalitzades a l'any 1991. El treball de camp ha consistit en fer una revisió de l'estat actual en el que es troben els llocs on es situaven els jaciments comprovant els canvis que s'han operat en el territori i l'estat de conservació de les restes. Ha estat una feina difícil per les imprecisions que se han trobat en les localitzacions dels jaciments en el document de referència, els canvis en el paisatge i les remocions del terreny pel conreu dels camps on en molts casos es situen les restes arqueològiques que en la majoria es van identificar per la dispersió de fragments ceràmics. Per aquestes dificultats es podrà comprovar que en el apartat d'observacions de les fitxes es recomana la consulta de la font original de la Carta Arqueològica.

Les fitxes del jaciments es diferencien amb la sigla "JA" seguida per un número que s'han agrupat per parròquies. Cada fitxa es correspon amb un jaciment o una Carta arqueològica, i inclou un resum de les dades descriptives del mateix (tipologia, cronologia i datació), les coordenades UTM actualitzades mitjançant el sistema *Datum* ETRS89 (corregides amb respecte a les que constaven originàriament a les Cartes, que es va comprovar que no eren prou aproximades), també s'inclou un plànol de detall de la zona on es localitza cada jaciment a escala 1:5000 i la seua demarcació en fotografia aèria.

Les delimitacions dels jaciments en els planimetries no es poden considerar com absolutes, la apreciació visual del lloc producte de la prospecció ha de ser completada amb una investigació més profunda tal i com es proposa a cadascuna de les fitxes, i s'haurà de considerar en cada cas on es plantegi alguna intervenció que podrà incidir en el grau de protecció de la zona, totes amb la categoria A, que podrà anar a la baixa dependent de l'entitat de les restes. La localització sobre la cartografia dels llocs inclosos a les fitxes, no persegueix tant una precisió absoluta sinó una cridada d'atenció sobre l'existència o proximitat de jaciments coneguts en l'entorn als quals s'aplica la protecció del Catàleg i la LPHIB.

D'altra banda una part important de les restes documentades en les Cartes no estan a la vista en l'actualitat, ja sigui perquè sobre les restes arqueològiques es van aixecar edificacions, fossin arrasades o tapades. Malgrat això, la seva ubicació serveix de referència per a preveure noves troballes. Per això, i intervencions en el subsòl que es programin en i zones pròximes a la seva ubicació han de contar amb supervisió prèvia del terreny, control, seguiment i documentació arqueològica prèvia autorització del departament del Patrimoni del Consell que ha de passar per la Comissió Insular d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Patrimoni Històric Artístic (CIOTUPHA) del Consell Insular, segons la Llei 12/1998 del Patrimoni Històric de les Illes Balears i el Decret 14/2011 que regula les intervencions arqueològiques i paleontològiques de les Illes Balears.

Altres jaciments que consten a la Carta Arqueològica com Sant Antoni 1 i 2 ja desapareguts, tant sols es tenien referències bibliogràfiques quan es van elaborar, presentant grans imprecisions en la seua localització per això aquests jaciments no han estat inclosos en les fitxes del Catàleg. Però també es podrà comprovar que s'han incorporat nous jaciments trobats al llarg del desenvolupament del treball de camp o dels que se tenia referència per informació verbal o escrita. Aquest són els casos del conjunt de coves identificades al cap d'Albarca en la parròquia de Sant Mateu, o en la de Sant Antoni que conformen els presumptes jaciments de sa Vorera, el de sa Talaia de Sant Antoni, o can Ric a la parròquia de Sant Rafel entre d'altres.

Entre els jaciments que conformen les Cartes Arqueològiques, alguns han assolit durant el període transcorregut entre el moment d'elaboració de les Cartes i el moment actual un grau de protecció major com a BIC. Aquest és el cas dels de la Cova de Santa Agnès (fitxa BIC 1 i JA 20) i el jaciment ses Fontanelles (fitxa BIC 2 i JA 107).

En totes les fitxes consta la correlació amb la numeració donada en les Cartes Arqueològiques i en pràcticament tots els casos s'ha conservat el nom assignat per facilitar la seua identificació amb el document anterior.

També es podrà comprovar a les fitxes dels jaciments que s'inclouen altres elements etnològics de l'entorn com són sènies, safareigs, aljubs, camins o altres trets característics dels voltants que també han de protegir-se per les seues reminiscències en la configuració del territori.

Finalment cridar l'atenció que un treball d'aquest abast, possiblement pot presentar deficiències o carències, per més que ha tractat de ser el més exhaustiu possible. Les limitacions en el temps, així com les dimensions del territori no han permès la prospecció de tot el municipi. Donat el bagatge històric de l'illa i l'important potencial arqueològic que conté caldria considerar tot el territori com un jaciment arqueològic i que les institucions locals demanaren per sistema prospeccions prèvies del terreny i estudis d'incidència arqueològica abans de donar les llicències municipals d'obra, sobretot als voltants de les cases pageses, previsibles eixamples de les àrees periurbanes del nucli de Sant Antoni i dels assentaments dels pobles de Santa Agnès, Sant Mateu i Sant Rafel, així com als marges de torrents com són el des Fornàs, el de Buscastell o el de sa Bassa Roja.

RELACIÓ D'ELEMENTS PATRIMONIALS CATALOGATS

• BÉNS D'INTERÈS CULTURAL

- BIC 1 . Capella subterrània de Santa Agnès
- BIC 2. Pintures rupestres de ses Fontanelles
- BIC 3. Conjunt Històric de Sant Antoni de Portmany
- BIC 4. Conjunt Històric de Sant Mateu d'Albarca
- BIC 5. Conjunt Històric de Sant Rafel de sa Creu
- BIC 6. Conjunt Històric de Santa Agnès de Corona
- BIC 7. Torre de l'església de Sant Antoni
- BIC 8. Torre de sa Torre
- BIC 9. Torre de can Mossonet
- BIC 10. Torre de can Figueretes
- BIC 11. Torre de ca na Portes

- BIC 12. Torre des Fornàs
- BIC 13. Torre de can Pep Vicent
- BIC 14. Lloc o paratge natural de sa Punta des Molí

- **BÉNS CATALOGATS**

- BC 1. Pou de na Maciana/ des Puig Blanc
- BC 2. Molí d'en Gasparó/ d'en Ribes
- BC 3. Capella de sa Talaia
- BC 4. Molí d'en Simó
- BC 5. Pou de cas Ferrer
- BC 6. Can Toni d'en Portmany

- **ESGLÉSIES DEL MUNICIPI**

- ANT-C-1 ED. Església de Sant Antoni de Portmany
- MAT- 1 ED. Església de Sant Mateu d'Albarca
- RAF- 1 ED. Església de Sant Rafel de sa Creu
- AGN-1 ED. Església de Santa Agnès de Corona

- **MOLINS FARINERS**

Número fitxa	Nom	Parròquia	Tipologia
MF 14	Molí de sa Punta	Sant Antoni	Vent
MF 15	Molí d'en Simon	Sant Antoni	Vent
MF 16	Molí d'en Gasparó	Sant Antoni	Vent
MF 17	Molí d'en Tià	Sant Antoni	Aigua
MF 18	Molí de sa Plana	Sant Antoni	Aigua
MF 19	Molí de cas Cocons	Sant Antoni	Aigua
MF 20	Molí de ca na Peres	Sant Antoni	Aigua
MF 21	Molí d'en Plana roja	Santa Agnès	Vent
MF 22	Molí de sa Fita	Sant Rafel	Vent
MF 23	Molí d'en Miqueló	Santa Agnès	Mecànic

- **MOLINS AIGUADERS**

Número fitxa	Nom	Parròquia
MA 52	Molí de Villa Mercedes	Sant Antoni
MA 53	Molí de can Tura	Sant Antoni
MA 54	Molí de can Prats	Sant Antoni
MA 55	Molí de can Nicolau	Sant Antoni
MA 57	Molí de cas Beies	Sant Antoni
MA 59	Molí de can Figueretes	Sant Antoni
MA 60	Molí de ca na Maciana	Sant Antoni
MA 61	Molí de ca sa Santa	Sant Antoni
MA 62	Molí de can Gaspar	Sant Antoni
MA 63	Molí de can Vicent de na Beneta	Sant Antoni
MA 64	Molí de can Pep des Taulell	Sant Rafel
MA 65	Molí de can Forada	Sant Antoni

* No es van incloure els molins de s'Hort d'en Benet i Molí de can Guillemó ja que han desaparegut.

- **POUS I FONTS**

Número fitxa	Nom	Parròquia
P- ANT 1	Es Broll de Buscastell	Sant Antoni

Número fitxa	Nom	Parròquia
P- ANT 2	Font Judista	Sant Antoni
P- ANT 3	Pou des Escarabats	Sant Antoni
P- ANT 4	Pou de Forada	Sant Antoni
P- ANT 5	Pou Bo	Sant Antoni
P- ANT 6	Pou de Santa Agnès	Sant Antoni
P- ANT 7	Pou des Morer	Sant Antoni
P- ANT 8	Pou de cas Ramons	Sant Antoni
P- ANT 9	Pou d'en Rotes des Pla	Sant Antoni
P- ANT 10	Pou de cala Salada	Sant Antoni
P- MAT 1	Font Nova	Sant Mateu
P- MAT 2	Pou des Trull	Sant Mateu
P- MAT 3	Pou de sa Noguera	Sant Mateu
P- MAT 4	Pou d'en Jordi	Sant Mateu
P- MAT 5	Font d'en Roig Pi	Sant Mateu
P- MAT 6	Pou de can Roig Pi	Sant Mateu
P- MAT 7	Pou d'en Bassetes	Sant Mateu
P- MAT 8	Pou d'en Raconada	Sant Mateu
P- MAT 9	Pou d'en Vinya	Sant Mateu
P- MAT 10	Pou de s'Olivar	Sant Mateu
P- RAF 1	Pou de na Maciana	Sant Rafel
P- RAF 2	Pou de can Mosson	Sant Rafel
P- RAF 3	Pou de cas Ferrer	Sant Rafel
P- RAF 4	Pou d'en Micolau	Sant Rafel
P- RAF 5	Pou d'en Toni Cases	Sant Rafel
P- RAF 6	Pou de can Sènia	Sant Rafel
P- RAF 7	Pou d'en Ferrer	Sant Rafel
P- RAF 8	Pou de ca na Putxa	Sant Rafel
P- RAF 9	Pou de Forca	Sant Rafel
P- RAF 10	Pou de can Marès	Sant Rafel
P- RAF 11	Pou de cas Arabins	Sant Rafel
P- RAF 12	Pou de Beniferri	Sant Rafel
P- RAF 13	Pou de sa Bassa Roja	Sant Rafel
P- RAF 14	Pou de can Tieta	Sant Rafel
P- RAF 15	Captació d'aigua del pou de can Mosson a Vila	Sant Rafel
P- ANG 1	Pou de can Curt	Santa Agnès
P- ANG 2	Pou dels Reis	Santa Agnès
P- ANG 3	Pou de Corona	Santa Agnès
P- ANG 4	Pou de Sant Gelibert	Santa Agnès
P- ANG 5	Es Pouàs	Santa Agnès
P- ANG 6	Pou des Bruc	Santa Agnès

- No es va incloure el pou des Coll ja que ha desaparegut.

- **ALTRES ELEMENTS ETNOLÒGICS**

Número fitxa	Nom	Parròquia
ET 1	Conjunt forestal de ses Marrades	Santa Agnès
ET 2	Forn de pega d'en Francolí	Santa Agnès

- **JACIMENTS ARQUEOLÒGICS**

PARRÒQUIA DE SANT ANTONI DE PORTMANY

JA 1. Can Bernat

JA 2. Can Catalí
JA 3. Can Damià
JA 4. Can Fèlix
JA 5. Can Fornet
JA 6. Can Frare
JA 7. Can Frit
JA 8. Can Frit (Punta des Moli)
JA 9. Can Joan Fornet
JA 10. Can Maiol
JA 11. Can Mariano d'en Costa
JA 12. Can Miscali
JA 13. Can Mosson de sa Torre
JA 14. Can Pep Pilot
JA 15. Can Portes des Jurat
JA 16. Can Ramón
JA 17. Can Rova de Baix
JA 18. Can Sant de Dalt
JA 19. Can Sastre
JA 20. Cova de Santa Agnès
JA 21. Es Caló des Moro 1
JA 22. Es Caló des Moro 2
JA 23. Sa Bassa Roja
JA 24. Sant Antoni
JA 25. Sa Vorera
JA 26. Sa Talaia de Sant Antoni
JA 121. Cas Mestre / Ca na Batle
JA 122. Can Tonis
JA 125. Can Coma
JA 126. Can Rotes
JA 127. Can Portmany
JA 128. Can Trull / Can Frit
JA 129. Can Bonet
JA 130. Can Suers
JA 131. Can Prats
JA 137. Ses Cases
JA 138. Cas Cavallers

PARRÒQUIA DE SANT MATEU D'ALBARCA

JA 27. Ca na Maria
JA 28. Can Bassetes
JA 29. Can Bufí
JA 30. Can ca Llarga
JA 31. Can Daifa
JA 32. Can Fornet
JA 33. Can Gerra 1
JA 34. Can Gerra 2
JA 35. Can Gibert
JA 36. Can Guillem de sa Noguera
JA 37. Can Joan de sa Noguera
JA 38. Can Joaní de Dalt
JA 39. Can Jordi
JA 40. Can Lluc
JA 41. Can Maiol
JA 42. Can Miquel
JA 43. Can Moreno
JA 44. Can Pareta
JA 45. Can Pep Toni

JA 46. Can Ramón
JA 47. Can Rova
JA 48. Can Serra
JA 49. Can Toni de s'Olivar
JA 50. Can Vicent Ramon
JA 51. Ca's Tur
JA 52. Cova d'en Jaume Orat
JA 53. Sa Roca Plana
JA 54. Sant Mateu 1
JA 55. Ses Torres d'en Lluc
JA 132. Cementeri vell de Sant Mateu
JA 133. Cova des Pi
JA 134. Cova de ses Estelles 1
JA 135. Cova de ses Estelles 2
JA. Cova des Llibrell

PARRÒQUIA DE SANT RAFEL DE SA CREU

JA 56. Ca na Rafela 1
JA 57. Ca na Rafela 2
JA 58. Ca na Rafela 3
JA 59. Can Boter
JA 60. Can Cosmi
JA 61. Can Escarri 1
JA 62. Can Escarri 2
JA 63. Can Fornàs
JA 64. Can Fornàs de Dalt
JA 65. Can Franc d'en Font 1
JA 66. Can Franc d'en Font 2
JA 67. Can Gorg
JA 68. Can Guerxo
JA 69. Can Jaume Simon
JA 70. Can Joan de s'Hort
JA 71. Can Manyà 1
JA 72. Can Manyà 2
JA 73. Can Manyà 3
JA 74. Can Manyà 4
JA 75. Can Mosson
JA 76. Can Palau
JA 77. Can Palau 2
JA 78. Can Palau 3
JA 79. Can Tieta 1
JA 80. Can Tieta 2
JA 81. Can Tieta 3
JA 82. Can Tieta 4
JA 83. Can Tomàs
JA 84. Can Toni Gaspar
JA 85. Can Toni Jaumet
JA 86. Ca's Felius
JA 87. Creus d'es Magres
JA 88. Es Puig Blanc
JA 89. Sa Vinya Llarga 1
JA 90. Sa Vinya Llarga 2
JA 91. Sa Vinya Llarga 3
JA 92. Sa Vinya Llarga 4
JA 93. Sa Vinya Llarga 5
JA 94. Sa Vinyeta
JA 108. Can Pis.

JA 109. Sa Bassa Roja 1
JA 110. Sa Bassa Roja 2
JA 111. Can Pep des Puig 1
JA 112. Can Pep des Puig 2
JA 113. Can Xomeu des Puig
JA 114. Can Jaume Cala
JA 115. Can Parra de Forca
JA 116. Can Parra de Forca 1
JA 117. Can Parra de Forca 2
JA 118. Can Llobets de Dalt
JA 119. Es Canal
JA 120. Can Daifa
JA 123. Can Lluc
JA 124. Can Joanes
JA 139. Can Ric

PARRÒQUIA DE SANTA AGNÈS DE CORONA

JA 95. Aubarca 1
JA 96. Can Curt
JA 97. Can Garrover
JA 98. Can Jordi
JA 99. Can Pep Vicent
JA 100. Can Pere Plana
JA 101. Can Pou
JA 102. Cap Nunó
JA 103. Ca's Serreta
JA 104. Corona
JA 105. Es Pouàs 1
JA 106. L'Avenc des Pouàs
JA 107. Ses Fontanelles

José Mª Mayol Comas
Antonio Ramis Ramos
ARQUITECTES

BIBLIOGRAFIA CATÀLEG

- AAVV (1968): *Inventario de Protección del Patrimonio Cultural Europeo (IPCE). Monumentos de Arquitectura Militar*. Dirección General de Bellas Artes. Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid.
- AAVV (1983): *Joan Gómez Ripoll "Campos". Arquitecturas en Ibiza*. Publicació de la Delegació a Eivissa i Formentera del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears. Eivissa, 1983.
- AAVV (2007): *Béns d'interès cultural i béns catalogats de les illes Pitiüses (1931-2007). Col·lecció Patrimoni*, 4. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Alcover Thomàs, J.A. (2009): "Pouàs, avenc des". *Enciclopedia d'Eivissa i Formentera*, 10. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Almagro Gorbea, M. J. (1967): "Excavaciones arqueológicas en Ibiza". *Excavaciones arqueológicas en España*. Nº 56. Ministerio de Educación y cultura. Madrid.
- Barceló, M. (1997): *El curs de les aigües. Treballs sobre els pagesos de Yabisa*. Quaderns d'Arqueologia Pitiüsa, 3. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Beltrán, A.; Costa, B.; Fernández, J.H. (1987): *Las pinturas rupestres de "Sa Cova des Vi". Ses Fontanelles. Sant Antoni de Portmany (Ibiza)*. Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza, 17. Eivissa.
- Breuil, H. (1920): "Cueva de las Fontanelles (Iviça)". *Boletín de la Real Sociedad Española de la Historia Natural*. T. XX, Nº 10, diciembre. Madrid, 369-376.
- Cardona Bonet, A. (2006): "Nunó, Puig". *Enciclopedia d'Eivissa i Formentera*, 9. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Cirer Costa, F. (1991): *Buscastell*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Cirer Costa, F. (2012): *Buscastell. Un estudi de geografia humana*. Ed. Mediterrània. Eivissa.
- Colominas Roca, J. (1942): "Excavaciones de necrópolis romanas en Ibiza y Formentera." *Rev. Ampurias*, IV. Barcelona, 144-159.
- Costa, B. (2001): "Eivissa-Història. Prehistòria". *Enciclopedia d'Eivissa i Formentera*, 5. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Costa, B.; Guerrero, V. M. (2001): "La prehistòria Pitiüsa: Avenços, rectificacions i perspectives de futur". *Fites*, 2. Eivissa, 28-40.
- Crusafont i Sabater, M. (1996): "Las monedas de Ibiza desde Carlos I al 1887". *Gaceta Numismática II-96*. 4ª época, 11-36.
- Demerson, J. (1974): *Las iglesias de Ibiza*. PAR, Artes gráficas S.A.
- Fernández Gómez, J. H. (1973): *Aportación a la arqueología de Ibiza*. Tesina presentada en la Universitat de Barcelona.
- Fernández Gómez, J. H. (1983): "Algunas cerámicas árabes halladas en Ibiza y sus paralelos tipológicos". *Actas de IV Coloquio Hispano-Tunecino*. Instituto Hispano-Árabe de Cultura. Madrid, 83-92.
- Fernández Gómez, J.H. (2001): "Esbarrada, sa penya". *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, Vol. 5. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Fernández Gómez, J. H.; Ramon, J. (1983): "Hallazgo de una necrópolis en Sant Antoni de Portmany".

Eivissa, 6. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 30-34.

Ferrer Ferrer, J.M. (1972): *Prehistoria, mundo púnico i mundo romano de Ibiza*. Tesis de licenciatura. Universidad de Salamanca. Inèdit.

Gines, A. I. (1971): "Exploraciones en Ibiza". *Cavernas*, 16, Barcelona, 19-26.

Graziani Echávarri, G.; Marí Casanova, J. (2010): "Estudi arqueològic d'una casa pagesa: can Bassa Roja". *Quaderns d'Arqueologia Ebusitana*, 3. Consell d'Eivissa. Eivissa, 95-104.

Guerau de Arellano, C. (1973): "Los hornos de alquitrán, una explotación poco conocida de nuestros bosques". *Eivissa*, núm. 3. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 23-28.

Macabich, I. (1965): *Historia de Ibiza*. Vol. I, II. Art-85. Barcelona.

Mañá de Ángulo, J. M. (1984): "La Capilla de Sta. Ines (I-II)". *Sobre Arqueología Ebusitana. Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza*, 12. Eivissa, 125-127.

Marí Cardona, J. (1972): "Los molinos de Ibiza y Formentera en los siglos XIII y XIV". *Eivissa*, núm. 1. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 8-11.

Marí Cardona, J. (1973): "Los molinos de viento de Ibiza y Formentera, hoy". *Eivissa*, núm. 3. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 32-37.

Marí Cardona, J. (1974): "1682.- Búsqueda de tesoros escondidos en sa Cova d'en Jaume Orat". *Eivissa*, núm. 5. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 18-20.

Marí Cardona, J. (1974a): "Les nostres torres de defensa (Observacions al Plan Provincial de Ordenación de Baleares)". *Eivissa*, núm. 6. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 4-8.

Marí Cardona, J. (1976): *La conquista catalana de 1235*. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa.

Marí Cardona, J. (1984): *Balansat*. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa.

Marí Cardona, J. (1990): *Portmany*. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa.

Marí Cardona, J. (1992a): *Els camins i les imatges de l'Arxiduc, ahir i avui*. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa.

Marí Cardona, J. (1999): *Eivissa passa a passa*. Institut d'Estudis Balàrics, Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.

Marí Cardona, J.; EEiF. (2011): "Santa Agnès, capella de". *Enciclopedia d'Eivissa i Formentera*, 11. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.

Marí Serra, V. (2004): "La calç a les Pitiüses. Procés de producció i usos tradicionals". *IV Curs de Cultura Popular de les illes Pitiüses*. Fundació sa Nostra, Universitat de les Illes Balears.

Marí Tur, J.; Ferrer, G. (1987): *Tardes de ballades a pous i fonts*. Govern Balear. Conselleria d'Educació i Cultura. Eivissa.

Martín Parrilla, A. (2012): *Memoria del seguimiento arqueológico de la restauración y rehabilitación del molino d'en Tià. Buscastell*. Consell Insular d'Eivissa. Inèdit.

Pérez-Cabrero, A. (1909): *Ibiza. Arte, arqueología, agricultura, comercio, costumbres, historia, industria, topografía. Guía del Turista*. Barcelona.

- Piferrer, P; Quadrado, J. M. (1888): *Islas Baleares*. Barcelona.
- Posadas, E. (1985): *Torres de defensa*. Eivissa.
- Posadas, E. (1989): *Torres y piratas en las Pitiusas*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Roca, M. (1974): "Estudio de los materiales procedentes de las necrópolis tardorromanas de Can Gabino (Formentera), Can Prats y Can Flit (Ibiza)". *VI Symposium de Prehistoria de las Baleares*. Barcelona, 407-434.
- Román Calvet, J. (1906): *Los nombres e importancia arqueológica de de las Islas Pitiüses*. Barcelona.
- Ramon Torres, J. (1982): *L'època fenicio-púnica i la seva transcendència en la Història Antiga d'Eivissa*. Quatre conferències del Congrés de Cultura Pitiusa, Eivissa, 17-37.
- Ramon Torres, J. (1985): *Els monuments antics de les Illes Pitiüses*. Conselleria de Cultura. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Ramon Torres, J. (1986): *EL Baix Imperi i l'època Bizantina a les illes pitiüses*. Consell Insular d'Eivissa y Formentera. Eivissa.
- Ramon Torres, J. (1987-1988): "El recinto púnico del Cap des Llibrell (Ibiza)". *Saguntum*, 21. Universitat de València, 267-293.
- Ramon Torres, J. (1991): *Las ánforas púnicas de Ibiza. Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza*, 23. Ibiza.
- Ramon Torres, J. (1995): *Ses Torres d'En Lluc. Sant Mateu d'Albarca, Eivissa*. Quaderns d'Arqueologia Pitiüsa, 2. Consell Insular d'Eivissa i Formentera.
- Ramon Torres, J. (2004): "Lluc, torres d'en". *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, 8. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Ramon Torres, J. (2006): "Les ànfores altimperials d'Ebusus". *Monografies* 8. MAC Barcelona, 241-270.
- Ramon, J., Costa, B., Calafat, A., García, P., Boned, F. (1982): "Un taller de ceràmica d'època tardo-púnica a can Rova de Baix (Sant Antoni de Portmany, Eivissa)". *Fonaments* 3, Barcelona, 215-259.
- Salvador de Austria, L. (1869): *Las Baleares: Las antiguas Pitiusas*. Leipzig. Ed. 1982, Sa Nostra, Palma de Mallorca.
- Schulz, Horst D. ; Maass-Lindemann, G. (1997): *Prospecciones geo-arqueológicas en las costas de Ibiza. Treballs del Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera*, N° 38. Govern Balear. Eivissa.
- Serra Rodríguez, J.J. (2000): *Fortificacions rurals a l'Illa d'Eivissa. Les Torres de refugi predials*. Editorial Mediterrània, Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Conselleria de Cultura. Eivissa.
- Serra Rodríguez, J.J. (2003): *Inventari de molins eòlics i hidràulics a Eivissa i Formentera*. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Inèdit.
- Serra Rodríguez, J.J. (2004): "Molí". *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*. Vol. VIII. Consell d'Eivissa.
- Serra Rodríguez, J.J. (2005): *Inventari del patrimoni hidràulic de les Pitiüses. Inventari de pous i fonts d'Eivissa: municipis de Sant Josep de sa Talaia i Sant Antoni de Portmany. Col·lecció Patrimoni*, 1. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Eivissa.
- Thomas Casajuana, J.; Montoriol-Pous, J. (1953): "Resultados de una campaña geoespeleológica en la isla de Ibiza". *Speleon*, 4, Oviedo, 219-256.

Tomàs Vives, B. ; Torres Costa, C. (2001): *Guia de Sa Punta des Moli*. Ajuntament de Sant Antoni de Portmany. Eivissa.

Torres, E. (1981): *Guía de Arquitectura de Ibiza y Formentera (Islas Pitiusas)*. Publicacions del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Ed. La Gaya Ciencia. Barcelona.

Trias, M. (1983): *Espeleologia de les Pitiüses*. Estudis Breus 2. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa.

Trias, M. (1985): "La Cova d'en Jaume Orat (Parròquia d'Albarca, Sant Antoni; Eivissa)". *Endins*, núm. 10-11, Palma de Mallorca, 21-25.

Trias, M. (1985a): "Glossari de terminologia espeleològica i càrstica". *Endins*, nº 10-11, Palma de Mallorca, 71-76.

Vilàs i Gil, P. (1994): "Torres de defensa a Sant Antoni de Portmany i a Santa Eulària des Riu". *Eivissa* núm. 25. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 18-19.